

טעמי מצוות שמיטה.

לאורך הדורות התעסקו רבים בטעמי מצוות שמיטה, יכול להיות שהעיסוק אף רב מאשר העיסוק בהרבה מצוות אחרות. יכול להיות כי הסיבה לכך היא רבגוניות הטעמים השונים אשר ניתנו למצווה. ננסה לעסוק בכמה מהטעמים אשר נתנו למצוות שמיטה.

הרמב"ם במורה נבוכים מסביר את המצוות אשר נכנסו לחלק 'זרעים' במורה נבוכים:

1 רמב"ם, מורה נבוכים, חלק שלישי, פרק ל"ט

המצוות שבקבוצה הרביעית הן הכלולות בספר זרעים שבחיבורנו, למעט הכלאיים. וכן (כלול בקבוצה זאת) דין ערכים וחרמים, וכן המצוות שמנינו בהלכות מלוה ולווה, ואלה שמנינו בהלכות עבדים. כאשר תתבונן במצוות אלה כולן אחת אחת, תמצא שתועלתן גלויה - (כי הן מעוררות) לרחם על החלשים והמסכנים, לחזק את העניים בדרכים שונות, לא להצר לנצרך, ולא להכאיב ללבו של אדם שמצבו חלש. עניינן של מתנות עניים ברור. כן הובהר הטעם של התרומות והמעשרות: כי אין לו חלק ונחלה עמך (דברים י"ד, 29). יודע אתה שהטעם לכך הוא שיהיה השבט הזה כולו מתייחד לעבודת ה' ולחוכמת התורה, ולא יעסוק בחרישה ולא בקצירה, אלא כל-כולו לאל, כמו שאמר: יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל (דברים ל"ג, 10). ומוצא אתה שבכמה מקומות לשון התורה הוא: הלוי והגר והיתום והאלמנה (שם, ט"ז, 14) כי הוא מונה אותו תמיד בכלל העניים שהרי אין לו קניין... כל המצוות שמנינו בהלכות שמיטה ויובל- (טעם) חלקן רחמים ונדיבות כלפי כל בני-אדם, ככתוב: ואכלו אביני עמך ויתרם תאכל חית השדה [כן תעשה לכרמך, לזיתך] (שמות כ"ג, 11), כדי שהאדמה תפרה ותתחזק בהוברתה, ו(טעם) חלקן חמלה על העבדים והעניים. אני מתכוון להשמטת כספים ולהשמטת עבדים. ו(טעם) חלקן דאגה לתקינות הפרנסה בתמידות, בכך שתהא הארץ כולה (נחלות) בלתי-ניתנות-להעברה, שלא תיתכן לגביהן מכירה מוחלטת: והארץ לא תמכר לצמתות (ויקרא כ"ה, 23), כך שהקרן של רכושו של אדם שמורה לו ולירשיו, ו(הקונה) יאסוף את יבולה ולא יותר. גמרנו אפוא לתת טעמים לכל מה שנכלל בספר זרעים שבחיבורנו, למעט כלאי בהמה. הטעם לכך עתיד להתברר.

הרמב"ם נותן מספר טעמים | מה המשותף לכל הטעמים אשר הרמב"ם נותן | עיינו בביקורת למטה על דברי הרמב"ם, על אילו מהטעמים מופנית הביקורת.

2 ר' יצחק אברבנל, נחלת אבות, ה' י"א.

ר' יצחק אברבנל - 1437-1508, פילוסוף ורב, פרשן מקרא. שימש בחצרו של אפונסו החמישי מלך פורטוגל. גורש בגירוש ספרד, וחי בנפולי שבאיטליה.

הרב המורה (הכוונה לרמב"ם) כתב בטעם מצוות השמיטה, כדי שתחזק ותוסיף פירותיה, אבל זה אין לך לקבלו ממנו אם בעל נפש אתה. לפי שאם היה הדבר כן, לא הייתה השנה השישית - בהיות האדמה בתכלית חולשתה - עושה תבואה לשלוש שנים. דכתיב "וצויתי את ברכתי לכם בשנה השישית ועשת את התבואה לשלוש השנים", והוא מורה שלא הייתה הארץ חלושה, שתצטרך אל השביתה כדי שתתחזק, כיוון שבשנה השישית הייתה עושה שלש פעמים יותר מהשנה הראשונה שתבוא אחר השביתה. כי ד' הוא הנותן בה כוח לעשות חיל ורוב תבואות. גם שאם היה טעם המצווה כדברי הרב, לצורך התרבות תבואות הארץ, לא היה עונשם כל כך גדול שיבוא לגלות.

לכן חכם מחכמי הדור [רבי יצחק עראמא] חשב, שהיה זה ↓ דברים נוספים של ר' יצחק עראמה נראה בהמשך ממנו יתברך הערה לנפשותינו, לפקוח עניים עוורות, השקועות בענייני העולם, כזביו והבליו, לעבוד את האדמה הגופיית תמיד, מבלי תת שביתה לנפשם. ולכן מאיר עיניהם ד', במה שציווה למנות ששת ימים ולשבות אחד, וכן למנות שש שנים ובשנה השביעית שבתון. כי הנה באותה שביתה נתעורר לצאת מאפלת מחשבותינו ומעבודות גופנו בשבועות ימי האדם, ובשנת השמיטה לא נתכוון לעבודת האדמה, רק לתת צורך אוכל נפש בלבד, והוא דמוי והמשל לקניין שלמותנו והנהגת חיינו. - עד כאן דבריו. ועם היות הדעת הזה עצמו טוב ונאות, לרדוף אחרי שלמות גופני בשבועות חיי האדם וגם בכל ימיו, אין ספק שלא כוונה התורה לזה התכלית במצוות השמיטה. כי המצוות האלוהיות יש להם תכלית עצמיים בעצמם, והמשל והדמוי מהם לענייני הנהגת האדם בקניין שלמותו היא הנהגה שנית. ואין ראוי שנסתפק בה, ושנחשוב שהיא התכלית הראשון והכוונה הראשונה, כי יהיה זה תמורת מה שבעצם במה שבמקרה. ואם היה זה בלבד תכלית מצוות השמיטה, והוא ג"כ תכלית מצוות השבת, למה התנא אמר בייחוד ש"גלות באה לעולם על שמיטת הארץ", ולא זכר חילול שבתות ולא יובל, הלא דבר הוא בהכרח!

מה היחס בין הדרך בה ר' יצחק אברבנל דוחה את דברי הרמב"ם ובין הדרך בה הוא דוחה את דבריו של ר' יצחק עראמה? | מה פירוש המושג 'כי המצוות האלוהיות יש להם תכלית עצמיים בעצמם' | על פי זה, מה הפריע לאברבנל בטעמים הקודמים?

המשך דבריו של אברבנל.

אבל אמיתת העניין הזה הוא: שארץ ישראל יש לה בעצמה סגולה נפלאה וייחוס גדול לקבל הניצוץ האלוהי, והשגחה העליונה תתייחד באותה ארץ באופן נפלא, מה שאין כן בשום ארץ אחרת. ולהורות על מעלת הארץ בעצמה, זכרו חז"ל, שאדם הראשון לא בראו הש"ת אלא ממקום קדוש וטהור, ממקום בית המקדש. וכאשר בחר באברהם ציווהו: "לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך". להגיד, שבהיותו עבד אלוהים ודבק בו, צריך שייצק לאותו מקום השלמות. הנה אם כן, הייתה הארץ היא מצד טבעה ומצבה אצל העליונים, נבחרת מכל הארצות. ולכן העידה התורה עליה: "ארץ אשר ד' אלוקיך דורש אותה תמיד עיני ד' אלוקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה", ועל בית המקדש אמר שלמה: "והיו עיני ולבי שם כל הימים". וכל זה ממה שיורה שהארץ בעצמה, מלבד העם היושב בה, היא הייתה מקודשת בעצמה, ולכן היו רוב המצוות תלויות בארץ, כי הם היו מכלל עבודתה...

נמצא שהייתה ארץ ישראל נבחרת ונחמדת לפנינו יתברך מתוך כל שאר הארצות, כמו שהיה העם הישראלי נבחר מכל שאר העמים. וכמה דברים זכר בזה החבר למלך כוזר דברי אמת. ומפני זה רצה הקב"ה, שכמו שהאומה בכללה תעשה זכר בשביתת היום השביעי אל הפנה הקדושה מבריאת העולם וחידושו, ככה הארץ הנבחרת תעיד עליה בשמיטתה השנה השביעית. ולזה נתן הסיבה במצוות השמיטה: "שבת שבתון יהיה לארץ, שבת לה", רוצה לומר, ששמיטת הארץ תהיה כמו השבת המקודש אשר לישראל, ושעניין השביתה היא לרמוז ולהעיד על שבת בראשית שבת לד', כי בו שבת מכל מלאכתו. וכאלו הארץ היא, למעלת קדושתה, עם היותה בלתי מדברת, תעיד בפינה הזאת מה שיעיד העם הישראלי בשבתותיהם, ותהיה עדות הארץ בזמן היותר ניכר בה, והוא השנה, מעניין התבואה המתחדשת בה.

לכן חתם הדברים בסוף אותה פרשה "והארץ לא תמכר לצמיתות, כי לי הארץ, כי גויים ותושבים אתם עמדי ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ". שביאר בזה, שהארץ אינה נתונה להם בהחלט, כי על כל פנים לד' הארץ ומלוואה, ולכן לא יוכלו למכרה לצמיתות ולא להשתעבד בה בפרך, כי הם היו גרים ותושבים בה, וה' אלוהים הוא

אדוני הארץ. ולכן ראוי שיתנהגו בה כרצונו ויתנו לה גאולה. שאם לא יעשו כן, תבוא עליהם הגלות, כי בעל הבית יתברך יגרשם מארצו. וזה עניין "אז תרצה הארץ את שבתותיה", לפי שהייתה הארץ הנבחרת עשוקה מבני ישראל, במונעם ממנו שמיטתה... ומפני זה כולו נאמר במשנתנו שמסיבות הגלות הייתה שמיטת הארץ.

4 האלישיך על התורה

...למען כל עולם יבינו וישכילו זאת, כי נתתי את הארץ לישראל, אעשה להם עזר כנגד האומות, במה שארמוז בגוף הארץ בריאת העולם, למען יתנו אל לבם כי הוא יתברך בראה, ונתנה לאשר חפץ ולא דרך ליסטאות כבשוה ישראל... וזה אומרו "דבר אל בני ישראל כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם, למה שיראו כי אני נותן אותה ואינם ליסטים שגזלו נחלת גוים, ע"כ ושבתה הארץ עצמה שנתתי שבת לה, להורות בה כי הוא יתברך בראה והוא נתנה.

השוו בין דבריו של ר' יצחק אברבנל לבין דבריו של הרמב"ם, מה ההבדלים העקרוניים ביניהם. איך הם מסבירים את המקורות השונים | על דבריו של ר' יצחק אברבנל כי רוב המצוות תלויות בארץ ישראל עיינו ברמב"ן על דברים י"א י"ח, דברים ד' ה', ויקרא יח כה | מה היחס בין גלות ובין שמיטה עפ"י דבריו של האברבנל | על איזו גישה מסתמך ר' יצחק אברבנל בניגוד לרמב"ם.
מה היחס בין דבריו של האלישיך ובין דבריו של אברבנל? מה הדמיון ומה ההבדל בין דבריהם.

5 ספר החינוך, מצווה פ"ד

↔ **ספר החינוך**: ספר המסכם את כל תרי"ג מצוות. הספר נכתב בעילום של כנראה בסוף המאה ה-13 בברצלונה. יש אומרים כי המחבר הוא ר' אהרן הלוי, או אחיו ר' פנחס הלוי. לכל מצווה נותן 'ספר החינוך' מקור המצווה, טעם המצווה, פרטי המצווה, וחלות המצווה. חיבור ידוע אשר נכתב על 'ספר החינוך' הוא 'מנחת חינוך' של ר' יוסף מטרנפול.

משרשי המצווה, לקבוע בלבנו ולצייר ציור חזק במחשבתנו ענין חדוש העולם כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ [שמות כ', י"א], וביום השביעי שלא ברא דבר הכתיב מנוחה על עצמו. ולמען הסיר ולעקור ולשרש מרעיונינו דבר הקדמות אשר יאמינו הכופרים בתורה ובו יהרסו כל פנותיה ויפרצו חומותיה, באה חובה עלינו להוציא כל זמנינו יום יום ושנה שנה על דבר זה למנות שש שנים ולשבות בשביעית, ובכן לא יתפרד הענין לעולם מבין עינינו תמיד, והוא כענין שאנו מוציאים ימי השבוע בששת ימי עבודה ויום מנוחה. ולכן ציוה ברוך הוא להפקיר כל מה שתוציא הארץ בשנה זו מלבד השביטה בה, כדי שיזכור האדם כי הארץ שמוציאה אליו הפירות בכל שנה ושנה לא בכוחה וסגולתה תוציא אותם, כי יש אדון עליה ועל אדוניה, וכשהוא חפץ הוא מצוה אליו להפקירם: ועוד יש תועלת נמצא בדבר לקנות בזה מדת הותרנות, כי אין נדיב כנותן מבלי תקוה אל הגמול. ועוד יש תועלת אחר נמצא בזה האדם שיוסיף האדם בטחון בשם ברוך הוא, כי כל המוצא עם לבבו לתת ולהפקיר לעולם כל גדולי קרקעותיו ונחלת אבותיו הגדלים בכל שנה אחת, ומלומד בכך הוא וכל המשפחה כל ימיו, לא תחזק בו לעולם מדת הכילות הרבה ולא מיעוט הבטחון:

מה המשותף לכל טעמיו של 'ספר החינוך' | השוו בין טעמיו של הרמב"ם ובין טעמיו של 'ספר החינוך' – מה ההבדלים העקרוניים בין הטעמים | האם תוכלו להשיק מתוך דברים אלו על סגנון טעמי המצוות של 'ספר החינוך'?

6 רבינו בחיי על ויקרא פרק כ"ה פסוק ב'

6

ושבתה הארץ שבת לה' - קדש הקב"ה השביעי בימים ובשנים ובשמיטות, קדשו בימים זה השבת וקראו שבת שנאמר (שמות כ) ויום השביעי שבת לה' אלהיך, קדשו בשנים זו שמיטה וקראה ג"כ שבת שנאמר ושביתה הארץ שבת לה', קדשו בשמיטות זה יובל וקראו קדש שנאמר כי יובל

← רבנו בחיי בן אשר - פרשן על התורה. חי בספרד

היא קדש תהיה לכם:

...וכלל הענין הוא שאינו רשאי שינהוג בשדהו ובכרמו מנהג בין המאות ה13 וה14. שייך לאסכולת הרמב"ן.

אדון כלל אלא שיהיו כל פירותיו הפקר לכל העולם ושיזכה בהם אפילו הדיוט שבישראל כמוהו. ולכך צותה התורה מצוה זו שיהיו כל מיני הממשלה ואדנות שבתחתונים בטלים בעבודת הארץ, כדי שיתבונן האדם בלבו כי אין עקר האדנות והממשלה אלא לאדון הכל ב"ה:

וע"ד הקבלה ושביתה הארץ שבת לה', כנגד וחד חריב, שהוא כלו שבת ומנוחה לחיי העולמים, והוא העוה"ב שאחר התחיה, וזה טעם השמיטה שהארץ היא בטלה וחרבה מכל עבודה בשנה השביעית, ומפני זה החמירה תורה בשמיטה יותר מכל חייבי לאוין וגזר עליה גלות, הוא שכתוב (ויקרא כו) אז תרצה הארץ את שבתותיה, וכן שנו רז"ל גלות באה לעולם על ענוי הדין ועל שמטת הארץ. והנה הכופר במצות השמיטה ככופר בחדוש העולם ובעוה"ב, וזה מבואר:

מה היחס בין דבריו של ר' בחיי ובין הטעמים הקודמים? | האם יש קשר בין הטעמים אשר נותן ר' בחיי על דרך הפשט ובין הטעם אשר אותם הוא נותן על דרך הסוד. עוד ביקורת על דברי הרמב"ם אפשר לראות בדברי ר' שלמה אפרים מלונטשיץ.

7 כלי יקר ויקרא פרק כ"ה פסוק ב

7

← כלי יקר הוא פירושו לתורה של ר' שלמה אפרים מלונטשיץ אשר חי בפולין במאה ה17. הפירוש דרשני והיה מקובל מאוד.

ושבתה הארץ שבת לה'. בטעם מצוה זו יש דיעות חלוקות כי רבים אומרים שהטעם הוא שתשבות הארץ כדי שתוסיף תת כחה לזרוע, ולדעה זו נטה הרב המורה, ורבים חולקים עליו ואמרו שאם חששה התורה לזה שלא תחלש

האדמה למה יתחייבו גלות על שמיטת הארץ יהיה ענשם שלא תוסיף הארץ תת כחה להם, ועוד שאין זה שבת לה' כי אם לצורך הארץ, ומהו שאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה מה תרויח בזה שיגלו ממנה ישראל וישבו עליה הגוים אשר לעולם בה יעבודו ואיך תשבות הארץ בהשמה מהם, ובעקידה נתן טעם אחר ואמר שתכלית מצוה זו לזכר חידוש העולם ולזכור ימות עולם וסוף ימי חלדו, וכן כתב מהר"א והוסיף עוד נופך משלו וגם זה רחוק מכליותי כי הוא דומה ליהודה ועוד לקרא כי יום השבת התמידי בכל שבוע בא לזכר חידוש העולם ואם הוא לא יועיל מה יושיענו זה הבא לעיתים רחוקים:

וכדי ליישב כמה דקדוקים בלשון הפר', אומר אני שטעם מצוה זו היא להשריש את ישראל במדת האמונה, והבטחון בה'. כי חשש הקב"ה פן בבואם אל הארץ יתעסקו בעבודת האדמה על המנהג הטבעי וכאשר כביר מצאה ידם ישכחו את ה' ויסורו בטחונם ממנו, ויחשבו כי כחם ועוצם ידם עשה להם את החיל הזה ועולם כמנהגו נוהג ויחשבו שהארץ שלהם היא והם הבעלים ואין זולתם. על כן הוציאם ה' מן המנהג הטבעי לגמרי כי בשש שנים דרך האומות לעשות שני שנים זרע ושנה אחת בור כדי שלא להכחיש חילה, והקב"ה אמר שש שנים תזרע שדך. מידי שנה בשנה ואני מבטיחך להוסיף כחה שלא תכחיש. ועוד נס בתוך נס שאחר שזרעתה שש שנים אם בשנה הששית לא יכחיש חילה הנה לכל הפחות לא יוסיף לה זה כח, ואמר ה' אדרבה שבשנה הששית יוסיף לה כח כל כך עד שנאמר וצוית את ברכתי בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים. ואם היה הנס שתעשה התבואה לג' שנים הרי זה מעשה ניסים, אבל ושלשים על כלו. שהתבואה שתעשה בשנה הששית אף אם לא יהיה בה כי אם שעור אכילה

לשנה אחת מ"מ ישלח ה' את הברכה באסמיהם שיאכל קמעא ומתברך במעיו עד שתספיק התבואה לשלש שנים, מדקאמר ועשת את התבואה בה"א הידיעה, והיה לו לומר ועשת תבואה לשלש שנים. אלא שרמז בה"א הידיעה שאותה התבואה שהיא רגילה לעשות מידי שנה בשנה כן תעשה גם בשנה הששית, ויוסף ה' כח בארץ עד שאותה התבואה תספיק לשלש שנים וזה ודאי נס נגלה וגדול מכולם, ועל ידי כל המופתים הללו אשר שמתי בידך תדע כי לי כל הארץ. ועל ידי זה יהיו עיניך נשואות אל ה', כמו שמצינו בירידת המן ליומו כדי שיהיו עיניהם נשואות אל ה' תמיד ויבטחו בו תמיד, כך ענין השמיטה שלא יעבדו האדמה כל שנה שביעית אין זרע ואין קציר ויסמכו על הנס.

זה טעם נכון וברור יותר מכל

מה שדברו בו המפרשים:

כתב סופר, פרשת ויקרא

⊖ כתב סופר- הר' אברהם שמואל סופר, בנו של החת"ם סופר. הונגריה המאה ה-19.

על ידי השמיטה יכניע האדם לבו ולא יאמר כוחי ועוצם ידי עשה לי החיל הזה, כי רואה עין בעין שהכול מן השמים וביד ה' יתברך הוא. ועל ידי זה ימצא עצמו מחויב להיות נכנע לפניו יתברך ולשמור מצוותיו חוקיו ומשפטיו... כי שמיטה היא יסוד האמונה והביטחון ודבר זה מעוררו לזכות עצמו כי הכול תלוי ברצונו יתברך. ויש להוסיף כי התורה ניתנה בסיני שהוא הר קטן להורות נתן שלא יגבה לב האדם כי ה' שוכן את דכא וזה כלל גדול בתורה שאל יתגאה האדם ועל יד שמיטה יכניע את לבבו וזו כוונת "שמיטה נאמרה מסיני".

ולפי זה דין הוא שיתחייבו גלות בעון השמיטה, מצד חסרון האמונה שבהם כי לא האמינו בה' ולא בטחו בישועתו (תהלים עח כב) שיעשה להם נס כזה בעשיית התבואה לשלש שנים וכמ"ש (ירמיה ה א) שוטטו בחצות ירושלים ודעו וראו אם יש איש מבקש אמונה ואסלח לה. גם הארץ עצמה תקפיד על זה מאד כי רצונה שיתגלגל זכות זה על ידה לחזק האמונה בה' על

ידה, ועוד שעל ידי זה יאמינו כי כולם אינן רק אריסים בקרקע והקב"ה בעל השדה ובדבר זה הארץ חפצה שיהיה הקב"ה בעצמו בעלה ואדונה כי לו ית' הארץ. ובביטול השמיטות שיחזיקו המה כבעלים בארץ ראוי הוא שתקפיד הארץ על זה לכך נאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה. אבל העכו"ם לא תקפיד אם ינהגו בה מנהג הטבעי כי בלאו הכי כל הנהגתם על פי הטבע ואין בהם אמונה. ואחר הצעה זו נבא לביאור הפסוקים כי המה מסכימים לכוונה זו האמיתית אשר אין ספק בה:

דברים דומים לדבריו של הכל' יקר והכתב סופר אומר גם ר' מאיר שמחה הכהן מדווינסק:

משך חכמה ויקרא פרק כ"ה פסוק ב'

8

⊖ ר' מאיר שמחה הכהן מדווינסק- מגדולי התורה בליטא לפני השואה. השפיע מאוד על ההגות היהודית במאה ה-20. השפיע מאוד על ההגות החרדית מחד ועל הוגים כישעיהו לייבוויץ מאידך.

ובשנה השביעית שבת שבתון, פירוש, שתהנה כל השש שנים ותאסוף תבואתה וזה חפצי שתשבע מרוב טובה, רק בשנה השביעית

שבת שבתון, שזה מחוקי התורה המורים על ההשגחה וההנהגה הנסית, אשר ברצות ה' תתן הארץ פריה לשלש השנים, שאלמלא אין טעם בשמיטה רק לקיים הנהגה הנסית בתמידית בשנה השביעית ד', כש"כ שיש בזה כמה ענינים עמוקים מבינת אנוש, רק מושגים להשם האמיתי היודע כל, וזה שבת שבתון לה', והבן.

למה דוחה ה'כלי יקר' את הטעמים הקודמים | מה המוטיבציה הפרשנית של ה'כלי יקר'? | האם אפשר לראות קשר בין דבריו ובין היותו דרשן? | מה היחס בין דבריו של ה'כלי יקר' ובין דבריו של ה'משך חכמה' | [לבעלי רקע] מה המשותף לשלשת ההוגים הללו?

9 ספר עקידת יצחק - שער סט

באת התורה האלהית לעשות עקר ממנו, ולפקוח עיניו עליו בצוואתה לנו למנות ימינו כלם על ידי השמטות והיובלים, ובתתה סדר מצות נכונות בהם, נתעורר אל המחוייב אלינו בהוצאת זמננו כראוי, כמו שיבא ביאורו בשלמות במקומו (שער ס"ט) ב"ה:

ודרך כלל הורה אותו באומרו (ויקרא כ"ה) "וספרת לך שבע שבתות שנים שבע שנים שבע פעמים והיו לך ימי שבע שבתות השנים תשע וארבעים

שנה". ירצה, וספרת לך דוקא, כי לעצמך אתה מונה שבע שנים שבע פעמים, תן עיניך כי בשבוע הראשון כבר הגעת לקצת דעת, והוא זמן הפעוטות (גיטין נ"ט ע"א) ובשבוע שני כבר הגעת לחיוב המצות, והרי אתה בר עונשין בבית דין של מטה. (נדה מ"ה ע"ב) ובשבועה השלישי כבר הגעת לידון בבית דין של מעלה (שבת פ"ט ע"ב). ובשבוע הרביעי כבר הגעת להיות בעל כח לצאת ולבא בין האנשים, אתה סבור שמאז תתחיל חיי עולמך. אמנם בשבוע החמישי כבר יצאו חצי שנותיך, לפי מה שנאמר (תהלים צ') ימי שנותינו בהם שבעים שנה. ובשבוע הששי הרי עברו חצי ימי הגבורות לפי סוף הפסוק (שם). ואולם בשבוע השביעי הרי אתה בימי הירידה, אשר תאבד ממך אבדה שאינה חוזרת לעולם, כמו שאמרו (שבת קנ"ב ע"א) וואי להא סאזלא ולא אתיא, ומאי היא ינקותא. ומכאן ואילך וקדשתם את שנת החמשים שנה וקראתם דרור בארץ וגו' (ויקרא שם). כי אז כבר ראוי לו שיעשו כל צרכיו, ומשם והלאה יהיה הכל קדש:

אם איזה מהטעמים הקודמים מנהל ר' יצחק עראמה דו שיח? כיוון שונה אפשר לראות בדברי הספורנו.

10 ספורנו עה"ת ספר ויקרא פרק כה

שבת לה'. שתהיה כל השנה הבטלה מעבודת האדמה מוכנת לעבודתו כמו שכיון בשבת בראשית באמרו שבת לה' אלהיך: שבת לה'. שגם עובדי אדמה כאשר ישבתו בשנה ההיא יתעוררו לדרוש את ה' באופן מה:

← ר' עובדיה ספורנו- חכם איטלקי בין המאה ה-15. עסק בפילוסופיה במתמטיקה ברפואה ובבלשנות... כתב פירוש על התורה..

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ל"ה ע"ב

תנו רבנן ואספת דגנך מה תלמוד לומר לפי שנאמר לא ימוש ספר התורה הזה מפיו יכול דברים ככתבן תלמוד לומר ואספת דגנך הנהג בהן מנהג דרך ארץ דברי רבי ישמעאל רבי שמעון בן יוחי אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה וקוצר בשעת קצירה ודש בשעת דישה וזורה בשעת הרוח תורה מה תהא עליה.

מה היחס בין דברי הספורנו ובין דברי התלמוד? | מה הכיוון החדש אותו אפשר לראות אצל ר' עובדיה ספורנו נראה לסיכום שני כיוונים חסידיים, של בעל המאור ושם ושל בעל ה'שם משמאל', ואת הפתיחה של ההקדמה של הרב קוק לספרו 'שבת הארץ'. מי שמעוניין בהקדמה כולה מודפסת בנפרד.

11

ספר מאור ושמש פרשת בהר ד' וידבר

להבין ענין שמיטה מה היא נראה דהנה הקב"ה ברא כל העולמות כדי שידעו כל הברואים מאלהותו ית"ש ולא יעברו רצונו ולא ישנו את תפקידם ששים ושמחים לעשות רצון קונם והנה כתיב ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עושה פרי ותוצא הארץ דשא וגו' ועץ עושה פרי ופירש רש"י שהארץ עברה על הציווי שהקב"ה אמר לה שתוציא עץ פרי עושה פרי שיהיה טעם העץ כטעם הפרי והיא לא הוציאה אלא עץ עושה פרי ושמעתי מהרב הקדוש דקהלה קדושה מעזיבוז שיחיה שהארץ עשתה עבירה לשמה שהיתה יודעת שהאדם יעבור על הציווי המקום ואם יהיה הוא תחלה לחטא לא יהיה לו תקומה ח"ו לכן עברה היא תחלה על הציווי כדי שיהיה לו במה להתנצל עכ"ד ולפי הסברה שכונתה היה לטובה בזה צריך האדם לשוב בתחלה ולהזדכך עצמו ועל ידי זה יזדכך גם הארץ... תיקון הארץ תלויה באדם כי אף שבדבר זה שינה הארץ תחלה שלא הוציאה עץ פרי מכל מקום הוציאה תבואתה בלא חרישה וזריעה כמו שאמר הכתוב ואדם אין לעבוד את האדמה רצה לומר שיתפלל על הגשמים כפירש רש"י ואחר כך שבא אדם והתפלל על הגשמים עלו פירותיה ואילו חרישה וזריעה אין כתיב ואחר כך כשחטא אדם כתיב וקוץ ודרדר תצמיח לך והוצרכו לחרוש ולזרוע וזה כתיב אחר חטא דור המבול זרע וקציר וגו' אבל קודם חטא אדם הוציאה תבואתה כפי רצון הבורא ברוך הוא בלא חרישה וזריעה כלל וכן יהיה לעתיד כשיתוקן הכל כמו שאיתא עתידה ארץ ישראל שתוציאה גלוסקאות לכן אם האדם שב בתשובה שלימה ומתקן מעשיו כראוי ומשים בטחונו בו יתברך שמו שהוא זן ומפרנס מקרני ראמים וכו' גם הארץ נזדככה ומתחרטת על ששינתה תפקידה בימי בראשית ושב לעשות רצון הבורא להוציא תבואתה בלא חרישה וזריעה עד בלי די... עד שיבואו לארץ ישראל ואוירא דארץ ישראל מחכים ויוכל האדם לשלוט ביצרו ולתקן מעשיו וגם הארצות של ארץ ישראל אינו מגושם כל כך כמו בשארי ארצות שהיא מקודשת משאר ארצות ושם יזרעו שש שנים לשם קדושה דהיינו רק לקיום גופם שיוכלו לעסוק בתורה ועבודה ולא לשם תאות עולם הזה ולא להרבות הון ובזה מקדשין הארץ ובאה הארץ על ידי זה לידי זיכוך יותר ומתחרטת יותר על השינוי של ימי בראשית ותוכל להוציא תבואתה בשנה השביעית אף אם לא יחרשו ולא יזרעו ויספיק תבואה די והותר בשפע רב לאין שיעור... ושבתה הארץ שבת לה' רצה לומר שם תשוב הארץ לה' בתשובה שלימה על ששינתה תפקידה בימי בראשית ומהיכא תביא לה תשובה אמר הכתוב שש שנים תזרע שדך לשם קדושה ושש שנים תזמור כרמך לשם קדושה ובזה תתקדש הארץ ותזדככה כל כך ותשוב בתשובה שלימה לפניו יתברך על השינוי ואז יהיה ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ ומה היא הקדושה אע"פ ששדך לא תזרע וכרמך לא תזמור אעפ"כ והיתה שבת הארץ לכם לאכלה רצה לומר שתוציא תבואתה בלא חרישה וזריעה עד בלי די וזהו כל תבואתה לאכול רצה לומר שיהיה לך כל הצטרכות שלך מתבואתה של שנה השביעית וזהו אם ישים בטחונו בו ית' אבל אם ידאג מה יאכל בשביעית שלא יחרש ולא יזרע אז לא תוציא הארץ פירות בשביעית והקב"ה יעשה למען רחמי המרובים שיצוה את הברכה בששית וזהו כי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא וגו' וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית וזאת תהיה מצד הרחמנות כנ"ל:

12

שם משמאל משפטים שנת תרע"ו

ובשביעית יצא לחפשי חנם. בזה"ק (ח"ג ק"ח) בגין כן ושבתה הארץ [הנאמר בשמיטה] בהוא ניחא דארעא אצטריכו עבדין ניחא ובג"כ ובשביעית יצא לחפשי חנם, עכ"ל. ומשמע דהאי ובשביעית אף דלאו שביעית דשנות עולם אלא שביעית דידיה הוא, מ"מ ענין אחד

לזה עם שביעית דשנות עולם דהיינו שמיטה. ונראה לפרש דהנה אמרו ז"ל (ירושלמי נדרים פ"ט ה"ד) ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה, והטעם איתא בספח"ק דבפנימיות כל ישראל הם כאיש אחד ממש אלא שבחיצוניות הגופים מחולקים, וע"כ כל כמה שהאדם נמשך אחר החיצוניות, כן באותה מדה נתרחק ונפרד מאת רעהו, ולהיפוך כשהאדם נמשך אחר הפנימיות שבו באותה מדה הוא מתאחד בכלל ישראל והוא אוהב ישראל באמת ושמה בשמחתם, וח"ו בכל צרתם לו צר הן בכלל והן בפרט, וע"כ ואהבת לרעך כמוך הוא כלל גדול בתורה שזה הוא אמת הבנין כמה הוא נמשך אחר הפנימיות שזוהי מטרת התורה כולה...

ונראה שזה נמי בכלל טעמי מצוות השמיטה שלא יעבוד את האדמה כבעה"ב ושלא יתנהג בפירות שביעית כדרך בעה"ב אלא יהי' מופקר לכל, באשר כל חיי האדם תלוי ביבול הארץ, וכשכל אחד מחזיק שדהו לעצמו כבעה"ב זה עצמו מפרידו מזולתו, ע"כ באה המצוה לסלק שם בעלים מיבול הארץ, ולהיות כל ישראל מתאחדים כאיש אחד חברים נמשכים אחר הפנימיות. ויש לומר שטעם זה החמירה תורה מאד במצוות השמיטה וחייבה גלות עלי', אף שאין בה כריתות ומיתות ב"ד אלא לאו בעלמא, אלא מחמת שהיא עיקר וכלל גדול בתורה שזוהי מטרת כל התורה כולה.

והנה בטעם שמיטת כספים הגיד כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה כי עבד לו לאיש מלוה, ובשביעית נעשו כל ישראל כאיש אחד, וע"כ כמו שבאיש אחד לא שייך לומר שקצתו הוא עבד לקצתו, כן הוא בשביעית כל הכלל כולו, וע"כ משמט כספים, עכ"ד, ולפי דרכנו הנ"ל הוא מתאים למצוות שמיטת הארץ.

13 מתוך ההקדמה של הרב קוק לספרו 'שבת הארץ'

את אותה הפעולה, שהשבת פועלת על כל יחיד, פועלת היא השמיטה על האומה בכללה. צורך מיוחד הוא לאומה זו, שהיצירה האלהית נטועה בקרבה באופן בולט ונצחי, כי מזמן לזמן יתגלה בתוכה המאור האלהי שלה בכל מלא זהרו, אשר לא ישיביתוהו חיי- החברה-של-חול עם העמל והדאגה, הזעף והתחרות אשר להם, למען תוכל להתגלות בקרבה פנימה טהרת נשמתה בכללותה כמו-שהיא. ואם אותה האביריות, המוכרחת להתלוות עם כל סדר של חיי- צבור קבועים, גורמת להקטין את עדינות-החיים המוסרית, והנגוד, המתמיד שבין השמיעה האידיאלית להכרזה של חסד ואמת, חמלה ורחמים, לבין הנגישה והכפיה ולחץ הקפדה של קנין ורכוש, המוכרחים להראות בעולם המעשי, גורם הרחקה לאור האלהי מתכונת הכרתה הציבורית של האומה, שהרחקה זו מפעפעת כארס גם במוסרם של היחידים - הנה הפסקת הסדר חברתי בצדדים ידועים, מתקופה לתקופה, מביאה לאומה זו, כשהיא מסודרת, על מכונה, לידי עלייתה העצמית למרומי התכונות הפנימיות שבחיים המוסריים והרוחניים, מצד התכן האלהי שבהם, העומד למעלה למעלה מכל תכסיס וסדר חברתי והוא מעבד ומעלה את הסדרים החברתיים ונותן להם את שלמותם.

"וכשם שנאמר בשבת בראשית, 'שבת לד', כך נאמר בשביעית: שבת לד'". סגולת הארץ וסגולת האומה מתאימות יחד. כשם שהאומה היא מיוחדת להרוממות האלהית במעמקי חייה, כך הארץ, ארץ ד', היא מכשירה את העם היושב עליה בנחלת עולמים, הבאה בברית ובשבועה בבטחון נצח ישראל, המיוסד על הטבע האלהי הקבוע במטבע ארץ- חמדה נפלאה זו, המזווגת לעם זה אשר בחר לו יה לסגולתו. נשמת האומה והארץ יחדו פועלות את יסוד היותן, תובעות את תפקידן, להוציא אל הפעל את עריגת קדושתן, בשנת-שבתון. העם פועל בכחו הנפשי על הארץ, זרע ד' מתגלה על-ידי השפעתו הרוחנית, והארץ פועלת על העם, להכשיר את תכונתו לפי חפץ חיים אלהיים שלמים בתבניתם.

- שנת-שבתון מוכרחת היא לאומה ולארץ!

לסיים: איזה סוג טעמים לא מוצאים בספרות המסורתית? מדוע?

